

Egoismus a láska • Nacionalismus a internacionalismus • Spotřeba a výroba

Rudolf Steiner

Dva impulzy: egoismus a láska

Na celém světě je to, co lidé rozvíjejí ve svém soužití, ve společné práci, ovládáno dvěma impulzy; a především v jejich případě by bylo nutné, aby v nás lidech zavládla pravda, pravé, neprikrášené, všelijakými hesly neznetvořené pojetí. V lidské duši žijí dva impulzy, které se k sobě mají jako severní a jižní pól magnetu. Těmito dvěma impulzy jsou egoismus a láska. Široce rozšířený je ovšem názor, že etické je pouze to, je-li egoismus překonán láskou a vyvíjejí-li se lidé tak, že na místo egoismu nastoupí ryzí láska. Jako etický požadavek a dnes také jako sociální požadavek to najdeme u mnoha lidí. Mnohem méně však už najdeme porozumění tomu, jaký existuje mezi egoismem a láskou silový protiklad.

Jestliže mluvíme o egoismu, musíme především vědět, že tento egoismus u člověka začíná jeho tělesnými potřebami. To, co vychází z tělesných potřeb člověka, nemůžeme pochopit jinak, než že si to představíme posunuté do sféry egoismu. Co člověk potřebuje, vychází z jeho egoismu. Musíme si ovšem představit, že tento egoismus by mohl být i zušlechtěn, a proto není dobré utvářet si právě v této oblasti názor pomocí nějakých hesel. Řekne-li se, že egoismus má být překonán láskou, pak se toho pro porozumění egoismu ještě příliš mnoho neudělalo. Jde totiž například o to, že člověk, který k druhým lidem přistupuje s ryzím lidským zájmem i porozuměním, jedná jinak než ten, kdo má úzké zájmy a nestará se o to, co žije v duších a srdcích těchto lidí, kdo nemá pražádný zájem o své okolí. Proto ten první, který má pravé porozumění pro druhé lidi, ještě nemusí být v životě méně egoistický, neboť to, že slouží lidem, může patřit právě k jeho egoismu. Oddávat se službě lidem mu může vnitřně přinášet pocit libosti, dokonce pocit rozkoše. Ze zdánlivého egoismu, který však v citovém životě nelze hodnotit jinak než jako egoismus, pak pro vnější život mohou objektivním způsobem vzejít veskrze altruistické projevy.

Egoismus vyžaduje sociální soužití

Avšak otázku egoismu je třeba rozšířit ještě mnohem dále. Egoismus musíme sledovat v celém duševním a duchovním životě člověka. Musíme si jasně uvědomit, že z vnitřní bytosti člověka v leckteré oblasti vyvěrá to duchovní a duševní právě tak jako tělesné potřeby. Z bytosti člověka tedy například vyvěrá všechno, co tvoří v umělecké oblasti. Pustí-li se někdo nezaujatě do práce a bude usilovat o správné porozumění takovému věcem, bude nucen říci: To, co vytváří fantazie člověka, co vychází z neurčitých hlubin jeho bytosti, má též původ jako

tělesné potřeby, pouze na vyšším stupni. Život fantazie, který se rozvíjí například v umění, se - subjektivně viděno - zakládá naprosto na vnitřním uspokojení člověka, na uspokojení, které je sice jemnější, ušlechtlejší než například uspokojení hladu, avšak pro člověka samotného se od něj kvalitativně neliší, i když to, co se tím vytváří, má pro svět zprvu jiný význam. Veškerý lidský egoismus je však odkázán na to, že se člověk dohodne s druhými lidmi, že s nimi žije a spolupracuje. Egoismus samotný vyžaduje soužití a spolupůsobení s druhými lidmi. A tak je i mnohé z toho, co rozvíjíme společně s druhými lidmi, postaveno veskrze na egoismu a může to patřit dokonce k těm nejušlechtlejším lidským ctnostem. Podívejme se jen na mateřskou lásku: je veskrze založena na egoismu matky, ale v soužití lidstva působí tím nejušlechtlejším způsobem.

Patriotismus a nacionalismus jako vyšší stupně egoismu

Tak se ale to, co je vlastně v egoismu založeno - protože člověk potřebuje člověka právě pro svůj egoismus - rozšiřuje na soužití v rodině, na soužití v kmenu, na soužití v národu. A způsob, jakým se člověk začleňuje do národa, není ničím jiným než obrazem toho, co z něj egoisticky vychází. Jistěže v lásce k vlasti, v patriotismu je egoismus pozvedán na vyšší stupeň, zušlechťován, stává se takovým, že se jeví, a právem, jako ideál. Avšak tento ideál má přesto kořeny v lidském egoismu. Tento ideál ovšem musí vyvěrat z lidského egoismu a naplňovat se, aby všechno, co může vzejít z produktivity jednoho národa, mohlo být předáno lidstvu.

A tak vidíme, jak z podnětu jednotlivé lidské duše, z egoismu, se nakonec odvíjí vše, co se projevuje v nacionalismu. Nacionalismus je společně prožívaný egoismus. Nacionalismus je do duchovní oblasti vyneseny egoismus. Nacionalismus je například prosycený a prozářený fantazií národa, v němž se projevuje. Avšak tato fantazie samotná je duchovně vyšším rozvinutím toho, čím jsou lidské potřeby. Musíme jít až k tomuto kořeni, abychom věci jeho studiem náležitě porozuměli.

Internacionalismus roste z porozumění jiným národům

Úplně jiný charakter má to, co se v lidské přirozenosti vyvíjí jako internacionalismus. Nacionalismu se stáváme tím, že nacionalismus vyvěrá z naší vlastní osobní přirozenosti. Internacionalismus je květem [vzešlým z] růstu jednotlivého člověka, který má společnou krev se svým kmenem nebo je jinou sounáležitostí vázán na svůj národ. Nacionalismus roste s člověkem. Člověk ho má, vrůstá do něj, podobně jako vrůstá, řekl bych, do určité tělesné velikosti. Internacionalismus člověk tímto způsobem nemá. Internacionalismus lze spíše přirovnat k pocitu, který získáme, ocitneme-li se před krásnou přírodou, kdy jsme puzeni k lásce, k úctě, k uznání tím, že se na ni díváme, že na nás dělá dojem, že se jí svobodně oddáváme. Zatímco do vlastního národa vrůstáme, protože jsme jaksi

jeho článkem, ostatní národy poznáváme. Působí na nás, abych tak řekl, oklikou poznání, rozumění. Pozvolna se je s porozuměním učíme milovat, a měrou, jakou dokážeme s porozuměním milovat lidstvo v jeho různých národech a různých oblastech, roste náš vnitřní internacionalismus.

Jsou to dva různé zdroje v lidské přirozenosti, které jsou základem nacionalismu a internacionalismu. Nacionalismus je nejvyšší podobou egoismu. Internacionalismus je tím, co do nás víc a víc proniká, dokážeme-li se oddávat na porozumění založenému pojetí člověka. V tomto světle bude nutné dívat se na lidské soužití na civilizované Zemi, zvláště chce-li někdo dospět k náležitému pochopení toho, co se stěrává v internacionalismu a nacionalismu.

Egoismus v hospodářském životě: spotřeba; láska v hospodářském životě: výroba

I když se pak snažíme pochopit hospodářský život, musíme poukázat na výše uvedené dva podněty v lidské duši. To, co jsme v těchto přednáškách uvedli jako na tři články rozčleněný životní prvek člověka, nás vede zpět k oběma právě charakterizovaným podnětům v lidské duši. Podívejme se například na hospodářský život [...], prostupující veškeré nacionální **[národní]** i internacionální **[mezinárodní]** soužití lidí. Podívejme se na tento hospodářský život. Díváme se na něj tak, že jeho východisko musíme poznat v lidské potřebě, ve spotřebě. Aby lidská potřeba byla uspokojována, to je koneckonců úkolem hospodářského života. O uspokojování lidské potřeby se musí starat výroba a oběh zboží, správa, doprava a tak podobně. I tady si můžeme klást otázku: Co je vzhledem k lidské přirozenosti základem potřeby, respektive spotřeby? Základem potřeby, respektive spotřeby je egoismus. A jde o to, abychom této skutečnosti náležitě porozuměli. Potom nebudeme v souvislosti s hospodářským životem klást otázku: Jak lze překonat egoismus? - nýbrž: Jak může altruismus uspokojit oprávněný egoismus? - Tato otázka možná nezní tak idealisticky, ale je pravdivá.

Když se však podíváme na výrobu, jejímž prostřednictvím má být uspokojována spotřeba, okamžitě vidíme, že tu je nutné něco jiného. Ten, kdo má vyrábět, je samozřejmě současně spotřebitelem. Je třeba, aby rozuměl nejen výrobnímu procesu, ale také živo tu ostatních lidí, aby se svému výrobnímu procesu mohl oddat tak, jak to odpovídá potřebě druhých lidí. Musí mít možnost vidět (ať už zprostředkovaně nebo bezprostředně pomocí institucí, o nichž jsme mluvili), co lidé ve spotřebě potřebují. Na základě tohoto oddaného porozumění pak musí mít možnost věnovat se té či oné výrobě, která právě odpovídá jeho schopnostem.

Stačí to jen popsat; pak bude nutné spatřovat (třebaže to v této oblasti vypadá suše a střízlivě) vlastní motor výroby v oddané lásce k lidské společnosti. A dokud nepochopíme, že výroba může být vedena sociálním způsobem jen tehdy, budou-li základy vytvořeny duchovním a právním životem, z nichž se do lidské duše bude rozlévat (kvůli zájmu o druhé lidi, kvůli zájmu o život) oddaná láska k jejím výrobním odvětvím, do té doby nebude možné říci o vlastním úkolu sociálního problému nic pozitivního.

Mezi oběma, mezi, abych tak řekl, egoistickou spotřebou a láskou proniknutou výrobou stojí oběh zboží, zajišťující vyrovnávání mezi nimi - dnes na základě náhody trhu, na základě nabídky a poptávky, v budoucnu na základě lidské asociace, která na místo náhodného trhu postaví rozum. To znamená, že zde budou lidé, jejichž záležitostí bude sledovat potřeby ve spotřebě a podle toho zařizovat výrobu, a trh bude spočívat v tom, co rozum příslušné organizace dokáže vytvořit z výroby pro spotřebu, která bude nejprve náležitě poznávána a pozorována. Lidé se tady budou zkrátka muset oprostít od všech hesel a podívat se na skutečnosti.

R. Steiner: Soziale Zukunft. GA 332a. Přednáška z Curychu, 30. října 1919, str. 187nn.